

Neizstreljeni naboj

Zgodba navadnega vojaka

Dušan Škodič

Med poležavanjem si je ogledoval preostale tri prste na roki. Mesto amputacije je bilo svetlordeče, brez mezinca in prstanca pa je bila levica videti presneto klavrna. Madžara na sosednjih posteljah sta se tako razgovorila, da sta mu šla že na živce, zato je vstal in odšel na zrak. Pred vojaško bolnišnico je s težavo kresnil vžgalico, prižgal cigareto in s pogledom preletel sosednje objekte.

Vojaško taborišče *Erzherzog Eugen Lager*¹ nad Komno je bilo polno vrvenja. Okoli več kot dvajsetih barak in zidanih objektov so se premikali vojaki, hrzali konji, žvenketala vojaška oprema, z roba taborišča pa je brnela tovorna žičnica. Zrak je zaudarjal po konjski scalini in dimu iz dimnikov, ki je zaradi nizkega tlaka zastajal v kotlinici. Okoliški vrhovi so ždeli v megli, iz katere je pršelo. Iz oficirske menze je rahel veter prinašal sproščen smeh. Lahko njim, je pomislil. Oficir je oficir, *kanonfuter*² pa

nima za *futer*! Zbadljivka, ki mu je šinila v glavo, ga je kljub krulečemu želodcu spravila v boljšo voljo.

Srečanje na Komni

"Vojak Nagode," ga je dosegel klic. Ozrl se je in zagledal konjevodca Polajžarja, ki se je režal, da je imel usta raztegnjena do ušes. Ta presneti pavliha je bil nepopoljšljiv optimist, zato se je Nagode nasmehnil in mu stopil naproti. Že skoraj dve leti se nista videla ... "Kje si jo pa staknil?" se je zresnil Polajžar in pokazal na njegovo roko. "Na Batogniškem sedlu. Lahi so nas ob-streljevali, šlo je za vsakdanjo izmenjavo ognja, ki običajno mine brez posledic. Kot kaže, sem bil jaz na vrsti, in kos granate mi je odnesel prste. Skoraj nič

nisem čutil. Na hitro so me povili in bil sem spet dober za v rov. Večje težave sem imel pozneje, ker se je rana zastrupila. Ampak roko so mi dohtarji rešili in pojutrišnjem bom šel že nazaj," je kislo razložil Nagode. "Kako pa ti?"

Polajžarjev se je zarežal: "Prav nič mi ne manjka. Čeprav imam na skrbi le tole mulo, sem ves čas na konju! Bojišči na Krnu in na Tolminskem zahtevata veliko materiala. Dela mi nikoli ne zmanjka." Malo je pomislil. "Saj res, kdaj sva se že midva nazadnje videla?"

"Predlani je bilo, ko smo gradili konjski *feldban*³ od Bohinjske Bistrice do Ukanca," mu je osvežil spomin Nagode. "Še vedno na njem vlačiš vagončke?"

Bohinj kot zaledje soške fronte

"Nič več, dragi moj kamerad. Bili smo prepočasni in tudi krme za konje je stalno primanjkovalo. Pri Savici so zgradili elektrarno in zdaj električna lokomotiva vleče vrsto vagončkov,

¹ Planina Na kraju, še danes so vidni ostanki objektov. Vojaška bolnišnica je bila po vojni preurejena v planinsko kočjo pod Bogatinom.

² Topovska hrana. Gre za vojaško skovanko iz nemščine in pomeni "pogrešljivo" vojaško pehoto.

³ Vojaška ozkotirna železnica. Na začetku sta štiriosne vagončke vlekla po dva konja, z vsakim so lahko prepeljali po 2,5 t tovora, tj. kar šestkrat več kot z vozovi.

1 Vojaška bolnišnica na planini Na Kraju je bila prezidana in leta 1932 izročena v uporabo planincem kot Koča pod Bogatinom. Kamnita piramida desno nad njo je spomenik umrlim vojakom.

Foto: Peter Strgar

2 Na planini Na Kraju blizu Komne je med prvo svetovno vojno zraslo največje vojaško taborišče v tem območju. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

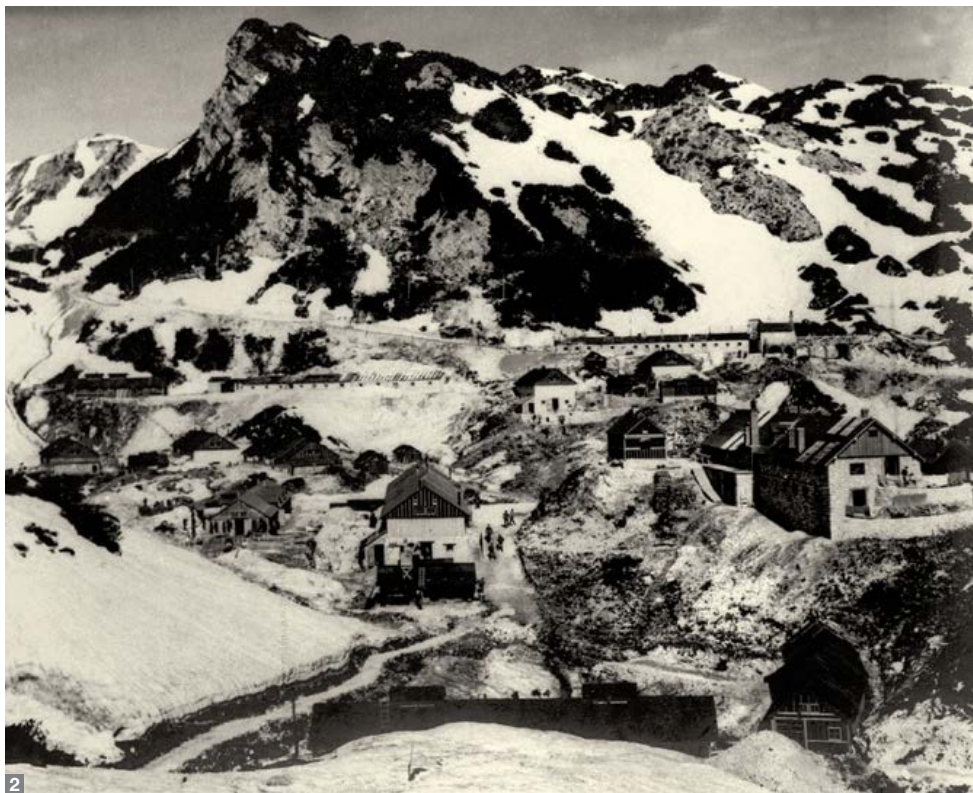
3 Med Bohinjsko Bistrico in Ukancem je bila zgrajena ozkotirna železnica, ki so jo v začetku vlekli konji. Kasneje je bila pod slapom Savica zgrajena hidroelektrarna in progo so elektrificirali. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

konjevodci pa smo pri železnici ostali brez posla. Ampak jaz sem se kar znašel. Konja sem zamenjal za mulo, z njo pa imam manj dolgočasno delo kot prej z vleko vagončkov. Od *fassungsstelle*⁴ tovorim, kamor mi naročijo."

Polajžar je nato obmolknil, kakor bi bil v dvomu, ali naj pove še kaj več. A je malo tišje vendar nadaljeval: "Povem ti, Nagode, da se mora nekaj pripravljati. Čeprav sem samo mulovodec, nisem zabiti. Zadnji mesec se tu čez tovari kot še nikoli prej. Saj si menda opazil, da tu še nikoli ni bilo toliko konj? Hrana pride k vam le še na njihovih hrbtih, ker žičnice že deset dni vozijo samo topovske granate. Pravijo, da je v njih plin. Seveda pa – od mene tega nisi slišal ..." Vojak Nagode je pokimal. "Mi je pa tako kar prav," je nadaljeval Polajžar in počohal mulo po temenu. "Bolj ko me bodo potrebovali kot mulovodca, bolj bo fronta zame oddaljena."

Nagode mu je bil nevoščljiv. Vsak od nosačev je nepogrešljiv, da se vojna na gorskih bojiščih sploh lahko odvija. V Bohinj kot zaledje fronte so po železnici prepeljali velike količine materiala in vojakov za popolnjevanje enot. Tovor so v Bohinjski Bistrici spravljali v velika skladišča, iz katerih so ga do Ukanca dostavljali po ozkotirni železnici. Od tam so ga s konji tovorili dalje na Komno po široki poti, ki so jo zgradili ruski ujetniki. To ni zadostovalo, zato je bila kmalu postavljena tovarna žičnica od Savice do Bogatinskega sedla, ki so jo z dvema krakoma podaljšali proti Peskom na krnsko stran in proti Mrzlemu vrhu na tolimnsko bojišče. Polajžar je tovoril od pretovornega mesta do točke, kjer so tovor prevzeli vojaki, ki so ga spravili dalje do svojih enot.

⁴ Oskrbovalno mesto.

Mulovodec prinese strah in skrbi

"Sedaj pa moram vzeti pot pod noge," ga je iztrgal iz misli mulovodec.

"Na planino Govnjač morava nesti pošto in kvas za kruh. Ampak prej moram še Lojzko pripraviti. Taka vendar ne more pred tamkajšnje

gospode oficirje, hehe. No, le pridri Lojzka!" je potegnil mulo za uzdo, da je rahlo prhnila in stopila za gospodarjem. "Heh, Lojzka, tadv pa sta posrečen par," je pomislil Nagode in jima pomahal v slovo. Cigareta mu je dogorela in vrnil se je v zgradbo.

Večerja je bila borna. Kos trdega kruha je nadrobil v grenko cikorijo in počasi žvečil neokusno hrano. Polajžarjev mu je dal misliti. Čez dva dni se bo moral vrniti v enoto, mulovodec pa pravi, da se nekaj pripravlja. Govorice je res slišati že skoraj en mesec, ampak - kakšna bi bila to vojska, če ne bi bilo govoric? Še vsakodnevno čepenje v rovu je nevarno, kar je sam izkusil. Če pa generali pripravljajo ofenzivo, bo bistveno huje. Branilec je vedno lažje kot tistim, ki se morajo poganjati proti njim. V želodcu ga je tiščalo, pa ni vedel, ali je to strah ali živci. Vojska se vleče in ni ji videti konca. Koliko možnosti sploh ima, da se živ vrne iz te morije? Na Batognici mu je odneslo dva prsta, toda to je bilo še najmanj ...

Nagodetov ognjeni krst

Ko so ga vpoklicali, je šel skoraj z veseljem od doma. Eno leto so jim polnili ušesa z junaštvij naših fantov v Galiciji in na srbski fronti, nato pa so Italijani iz koristoljubja zabili nož v hrbet monarhiji, da bi se polastili pristanišča Trst in obljubljenih ozemelj ob jadranski obali. Fantje, ki so sicer na vzhodna bojišča odhajali zlovoljni, ker do oddaljenega srbskega in ruskega naroda niso čutili nobenega sovraštva, so se sedaj spremenili. Kajti šlo je za domačo zemljo. Te pa Lahom že ne bodo prepustili. Nasuli jim bodo svinca v bežeče riti!

Streznjenje ga je doletelo na Doberdobski planoti, kamor so ga jeseni leta 1915 poslali naravnost s trdega dvomesečnega usposabljanja v ljubljanski kasarni. Tam na Krasu je bilo že tako obupno, saj jih je neprestano pestila strašna žeja.

Poleg stalno prisotnih uši sta se med vojaki širila tudi tifus in griža zaradi pitja smrdljive vode iz mlakuž, nastalih v kraterjih, ki so jih izkopal granate. Nobena prepoved jim ni mogla preprečiti, da je ne bi pili. Nekaterim se je od žeje celo zmešalo.

Nato so Italijani nekega dne sprožili veliko ofenzivo. Zasul jih je ogenj iz italijanskih 10-centimetrskih havbic, ki je bil topniška priprava pred napadom. Vendar je bilo kavern, izkopanih v živo skalo, tedaj še malo. Večina vojakov, ki takrat na glavah še niso imeli jeklenih čelad, se je le nemočno stiskala v plitvih rovih in za zasilnimi kamnitimi zakloni. Ti so se ob direktnih zadetkih sesipali, razbito kamenje pa se je spremenilo v tisoče nevarnih šrapnelov. Ognjeni krst je bil prehud, saj česa takega nihče od novih vojakov ni pričakoval. Žvižganje granat je paralo živce, nekaterim je bilo celo grozljivejše kot same eksplozije. Salve so rezale zrak druga za drugo, pri tem so se eksplozije pomikale naprej ter nato spet vračale, vsakič nekoliko zamaknjene v stran. Tako so jim narekovali topničarji in pokrajina je izginjala v ognjenih valovih, s katerimi so skušali vreči v zrak vsako ped kraške zemlje. S puško, s katero se proti prihajajočim granatam ni mogel zoperstaviti, je nemočno ležal v rovu, in ko se je zlomil, so se mu po licih med histeričnim smehom vlile solze obupa.

Junakov v resnici ni

"Kaj se dereš!" je zavpil nanj narednik, ko se je ogenj nekoliko oddaljil. "Dokler žvižgajo, je samo drobiž. Počakaj, da začnejo tuliti!" Nagode se je čudil, toda vedel je, da je narednik izkušen borec, ki je začetek vojne preživel v Galiciji, kjer je bil dvakrat ranjen.

Za prvimi so privršale težje, 15-centimetrske granate in pol ure kasneje je zatulilo. Italijani so aktivirali največje topove in možnarje, s katerimi so sistematično rušili utrjene položaje nasprotnikov pa tudi objekte v nekaj kilometrov oddaljenem zaledju. Ko je priletela prva "tridesetica", je silovito zagrmelo. Še nekaj trenutkov so se majala tla, nato pa se je stemnilo zaradi dima in prahu v zraku. Zdrobljeno kamenje je pršelo po rovih kot dež med nevihto, vmes tudi večji kosi, ki jih je neslo nekaj sto metrov daleč. Vmes so kot sršeni brneli jekleni drobci granat. Ležeči v rovih so si pokrivali glave s telečnjaki⁵ in vsak pri sebi molili ...

4 Še posebno v zimskih razmerah, so bile žičnice praktično edina možna oskrba težko dostopnega krnskega bojišča.

Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

5 Prenos tovora s konji. Po nekaterih izračunih so bili za vsakega vojaka na visokogorskem bojišču potrebni še štirje ljudje, da je bil lahko stalno oskrbljen z živežem, opremo in strelivom. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

6 Ostanke utrjenih strelskih jarkov na grebenu Krnčice, pogled proti Vrh nad Peski. Zadaj v njegovem zavetju je bilo taborišče avstro-ogrske 15. gorske brigade. Foto: Peter Strgar

⁵ Telečnjak – vojaški nahrbtnik.

6

Zdelo se je, da topniški ogenj traja neskončno dolgo, saj so jim živci trepetali na zadnjih končičih. Nato pa je nenadoma vse potihnilo. Branilci, ki so topniški pekel preživeli, so začudeno pokukali iz ostankov rogov na pokrajino, ki je bila sedaj vsa spremenjena. Razbita, razrita in čisto prazna, saj se ni obdržal niti najmanjši grm ali šop trave. A proti njim so že drveli prvi jurišniki, da bi presenetili pretresene branilce. Domače topništvo je odprlo zaporni ogenj, ki pa jih ni ustavil, saj so morali odnehati, ko so granate začele padati že v bližino njihovih lastnih položajev. Narednik je vpil kot zmešan, vendar vseeno nihče od njih še kar ni dojel, kaj jim je storiti. Nagode je kot v transu opazoval, kako je neki visok in koščen Lah takoj po tem, ko je odvrnil dve granati v sosednji rov, skočil v nastali oblak prahu in planil na prvega presenečenega soborca čisto blizu njega. Spretni napadalec je že med skokom izza pasu potegnil dolg nož in jeklo v naletu do konca potisnil v prsi nesrečnega vojaka. Rezilo je v telesu zasukalo okoli osi, da je razširil rano, in truplo brezbrizno odrinil vznak. Nato se je s črnimi očmi že zapil in skočil še nanj, ki je lahko le še nemočno dvignil puško v bran. Da bi obrnil cev v sovražnika, ni bilo časa. Zamižal je. Vtem pa je že topo mljasknilo in predrzni Lah se je s presekanim vratom sesedel tik pred njegove noge. Nad njim je zrasla temna narednikova senca. Z nabrušeno vojaško lopatico je z enim udarcem pokončal napadalca. Nagode je že slišal

o tem preprostem in strašnem orožju za bližnji boj, ki so ga uporabljali prekaljeni stari vojaki. In sedaj ga je videl tudi na delu.

Ofenziva

"Vstani vendar! Prihajajo!" je kričal narednik in ga z okrvavljeno roko pograbil za ovratnik. Nagode se je ovedel in ozrl na bojno polje ter opazoval množico, ki je tekla proti njim. Nato so se izza njegovega hrbta oglasili njihovi mitraljezi in tista množica se je lomila, padala in vpila v grozi. Končno so zapokale tudi puške v prvih linijah. A za padlimi je že vstajal nov val napadalcev, da prestreže točo krogel ...

Več dni se je italijanska pehota neuspešno zaganjala vanje. Oboji so zelo hudo krvaveli in bojišče se je prekrilo s trupli in umirajočimi. Na pomoč so jim prišle okrepitev z drugih bojišč, italijanskih generalov pa se je po dveh tednih končno polastil obup in prekinili so ofenzivo. Pretresene, neprespane, sestradane in psihično uničene so vojake Nagodeta in soborce zamenjali ter umaknili na počitek v zaledje. Prvo noč, ko je spet spal v postelji, se je razvnela nevihta in nekajkrat je močno zagrmelo. Ko se je prebudil in se zavedel, da je v spanju norel, so mu že štirje s koloni čepeli na prsih. Zvezanega so odpeljali v okrevališče. Glava se mu je tri tedne tresla kot starčku, bil je napol gluha od trušča eksplozij in vrtele se mu je. Le njegov voh ni bil prizadet. Ekrazit iz granat, kri raztrganih teles,

pomešan z vonjem po zemlji in človeškem dreku, ki jim je nekontrolirano spolzel v hlače, je tvoril smrad, ki ga ne bo nikoli pozabil. Pa še nečesa - vpitja vojaških zdravnikov v okrevališčih, ki so jih zmerjali s simulanti in strahopetci. Tedaj je prvič podvomil, da v tej vojni v resnici obstajajo junaki, kakršne je prikazovala propaganda.

Po dveh mesecih so ga, *oficielno* ozdravljenega, poslali nazaj v enoto, ki je bila med tem že premaknjena na krnsko bojišče.

Soočenje z lastnimi strahovi

Odložil je prazno skodelo in žlico na mizo ter zakopal obraz v dlani. Spomini so ga hudo preplavljali. Pa vendar mu na krnskem bojišču, v nasprotju s pričakovanji, ni bilo več tako hudo. Res so jih pestile hude gorske razmere, a vojna je bila pozicijska, z manjšimi spopadi in obstreljevanji. V glavnem so ždeli v rovih, ki so jih po najboljših močeh utrdili. Potek fronte se praktično ni več spreminjal, saj so Italijani spoznali, da preko gora ne bodo uspeli. Težišče nadaljnjih bitk so zato premaknili na Kras, Banjšice in okolico Gorice, kjer so se trudili vzpostaviti mostišče čez Sočo. Misli so mu vznemirjale govorice o prihajajoči ofenzivi. Italijani so jih doslej sprožili enajst, pa se fronta vseeno skoraj ni premaknila že od začetka vojne. Zima se bliža, Bogatin in Lanževica sta pobeljena, Krn, ki se skriva v oblakih, pa ima zagotovo že zimske razmere. Le kaj bo?

7

8

Tisto noč ni zatisnil očesa. Premetaval se je na trdi žimnici in se potil, čeprav je bila soba mrzla. Zrak je bil zelo slab. Med smrčanjem spečih in stokanjem ranjenec z bolečinami, mu je v nos silil vonj po jodu za razkuževanje ran, pomešan z neprijetnimi človeškimi vonjavami.

Nič ne pomaga, treba bo nazaj na fronto

Bilo ga je strah. Pregarjala ga je misel, da mu je bilo dvakrat prizaneseno, v tretje pa se bo znašel med tisoči padlih snopov, ko bo bela starka zamahnila s koso. Toda kaj sploh lahko stori? Kam lahko pobegne in kam se lahko skrije vojak sredi vojne? Mnogi so poskušali dezertirati, a to ni bilo enostavno in marsikdo se je opekel. Če bi bežal proti notranjosti, bi moral čez mnoge hribe in mimo nešteti straž. Tudi dolinske ceste in kolovozi so bili pod najstrožjim nadzorom. Niti Bohinja ne bi uspel zapustiti. Brez ustreznih papirjev v žepu bi ga postavili pred vojaško sodišče, kjer bi mu najstrožje sodili. Ko je tako pretehtaval možnosti, je nazadnje raje izbral fronto. Še vedno je bilo mogoče,

da bo imel srečo in bo preživel. Pred strelskim vodom, ki uperi puške v dezerterja, pa še nihče ni ostal živ ... Na poti čez Bogatinsko sedlo je gazil dvajsetcentimetrsko novozapadlo snežno odejo. Šel se je javit v taborišče *Lager Krn*, na komando 15. gorske brigade Na Peskih. Novica, ki jo je istega dne izvedel od tovarišev v enoti, ga ni več presenetila. Za 22. oktober je bila napovedana velika ofenziva, ki naj bi predrla fronto med Tolminom in Bovcem. Šele tedaj pa je izvedel, čemu so žičnice nekaj tednov predtem prevajale tiste plinske granate. Pri preboju se jim bo namreč pridružila nemška vojska, ki je imela s plinskimi napadi že izkušnje z zahodnih bojišč. Na Sočo je poslala dva korpusa svojih vojakov, da bi pomagala zagotoviti uspeh. Strah, da bi se avstro-ogrska obramba med italijanskimi ofenzivami sesula in s tem ogrozila Nemčijo z juga, je bil zelo velik.

Spet v svoji enoti

Vzdušje v Nagodetovi enoti je bilo v trenutkih velikega pričakovanja čudno napeto. Dve leti so utrjevali položaje

in jih uspešno branili pred Italijani. Prišlo jim je v zavest prepričanje, da si bodo nasprotniki vsakič polomili zobe. Tokrat pa je bilo zelo drugače. Oni bodo splezali iz varnih rogov in se zagnali v nasprotnika, ki bo po njih tolkel z mitraljezi!

Vreme se tiste dni ni oziralo na načrte generalov, bilo je slabo in šlo je še na slabše. Začelo je deževati in dež v gorah je ponovno prešel v sneg. V hladnih rovih in kavernah je bilo vlažno, vojaki so kašljali, veliko jih je huje zbolelo – a kdo vojaka v rovu sprašuje po zdravju? Tudi na drugi strani ni bilo bolje.

Na Batogniškem sedlu, kjer so si bile linije najbližje, so lahko slišali kašelj nasprotnikovih sotrpinov. Napetost na obeh straneh je polagoma popuščala, saj se je v takem zdela ofenziva neizvedljiva. Italijani so bili o vsem seveda pravočasno obveščeni; bili so pripravljeni braniti tisto malo, kar so s silnimi žrtvami zasedli.

Dan pred napovedanim datumom je prišel ukaz, da je napad odložen za štiriindvajset ur. In naslednjega dne je bil ponovno prestavljen še za en dan. A tokrat zadnjič.

Preboj

Na 24. oktobra 1917 ob dveh ponoči je zažarelo nebo, ko je tisoče topov začelo bruhati ogenj. Streljale so vse cevi, kar

7 Atraktiven posnetek nočnega napada na Mrzli vrh med italijansko 11. ofenzivo, ki je skoraj zlomila soško fronto. Nočno nebo so razsvetlili žarometi in stotine svetlobnih raket. Vir: Museo Civico del Risorgimento Bologna

8 Italijanski vojaki v pripravljenosti na utrjenih položajih na grebenu Krnčice. Vir: Museo Civico del Risorgimento Bologna

9 Z južnih pobočij Krna in mimo malega jezera v Lužnici nas planinska pot pripelje na Batogniško sedlo, kjer so bile utrjene linije nasprotnikov le lučaj vsakasebi.

Foto: Peter Strgar

jih je premoglo topništvo. Najprej so bile na italijanske položaje v najkrajšem možnem času izstreljene vse zaloge plinskih granat, nato so prišle na vrsto rušilne. Streljanje je bilo tako silovito, da je nekaj topov razneslo in pobilo ali ranilo njihove posadke. Manjši gorski topovi, skriti v skalnih kavernah, so se znesli nad sovražnimi položaji v bližini, kamor so že podnevi namerili cevi. Do jutra je ogenj potihnil in smrtonosni plin se je razkadir.

9

Vojaki so počasi zlezli iz rogov in se previdno odpravili čez nikogaršnje ozemlje. Plin je bil marsikje presenetljivo učinkovit, saj se iz nasprotne strani ni razlegel niti strel. Drugje je ob plinu zavladata panika in italijanski vojaki so se skušali reševati z begom.

Del 15. gorske brigade je v bliskoviti akciji zavzel Batognico in se soočil z branilci, ki so se držali na vrhu Krna. Tem je že kmalu grozilo, da bodo odrezani od svojega zaledja. Vsi ostali so medtem brez težav sestopali mimo jezerca v Lužnici proti planini Kuhinja, kjer so začudeni naleteli na popolnoma prazne italijanske rove. Ti so bili očitno zapuščeni na hitro, saj je v njih ležalo polno odvržene opreme. V bližnji poljski kuhinji so prestradani borci naleteli na kotel kuhanega fižola, pod katerim je še tlela žerjavica. Hlebci kruha so padli iz prevrnjenih košar, nekdo je od nekje privlekel še lesen zabojček, poln steklenic sladkega likerja. Lačnim vojakom se je kar mešalo, trpali so hrano v usta in v nahrbtnike ter splakovali grla s sladko, opojno pijačo. Grozilo je, da bo vse ušlo izpod nadzora, zato so oficirji po

potešitvi najhujše lakote glasno ukazali premik, kar pa ni bila lahka naloga. Stotnik je izvlekel pištolo in s strelom v zrak zdramil vojake, da so se ponovno postavili v bojne formacije in krenili za bežečim nasprotnikom. Mudilo se je, saj je bila pot proti dolini nepričakovano odprta in tega niso smeli za nobeno ceno zamuditi.

Megla pomaga napadalcem

Ves čas jim je živce parala gosta megla. Sovražnik bi bil lahko čisto blizu, pa ga ne bi niti opazili. Sčasoma so spoznali, da je megla njihov zaveznik. Če ti ne vidiš njih, tudi oni tebe ne! Šele čisto v dolini, pri vasi Kamno, so se vojaki 15. gorske brigade s Peskov prvič srečali z nemškimi zavezniki.

Vse je teklo po načrtu. Združeni z 12. šlezjsko divizijo so sredi dneva napadli Kobarid. Italijani so jih pričakali za hitro postavljeno in neutrjeno obrambno linijo, ki je takoj razpadla. Ko so branilci gledali svoje bežeče soborce, se je tudi njih polastilo malodušje in drug za drugim so se podali v brezglavo bežanje. Nekaj dragocenega

časa so si kupili, ko so vrgli v zrak kobariški most čez Sočo. Napadalci so v zapuščeni Kobarid stopili le pol ure po njihovem odhodu.

Z nekaj izjemami se je fronta na vseh odsekih razkrajala. Pozno ponoči so bili že v Robiču, boji zgoraj na Matajurju so se tudi umirjali. Cesta je bila polna zajetih italijanskih vojakov, ki so jih spremljale redke straže. Nihče ni niti pomislil na beg, kajti zanje je bilo vojne konec.

V naslednjih dneh je vojak Nagode skupaj s preživeliimi soborci stopil na italijanska tla. Pred njimi se je širila nepregledna in nebranjena ravnina. Za njihovimi hrbti pa se je po več kot dveh letih bobnenja topov v Soško dolino prikradel neobičajen mir, saj je bilo vse civilno prebivalstvo takoj po začetku spopadov izseljeno.

Nenavadno uspešen prodor

Vse so imeli na dlani in prodirali so neovirano. Ceste so bile polne prestrašenih beguncev, ki jih je njihovo hitro napredovanje presenetilo. Oboji so se spotikali ob odvrženo vojaško opremo

10

11

10 Italijanska vojska je med brezglavim begom proti reki Piavi za seboj puščala vse, kar bi jo pri tem lahko oviralo. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

11 Prizor, na kakršnega so naleteli avstro-ogrski vojaki v dneh po preboju fronte blizu Vidma (Udine). Civilisti, ki jih je presenetil hiter prodor, vojakom ponujajo vino. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije

in hiteli naprej. Hrane je bilo naenkrat dovolj, kašče so bile jeseni vse polne in njihove zaloge na milost in nemilost prepuščene zmagovalcem. Cilj napada je bila reka Tilment, a Italijani so bežali še dlje preko, tako da so jim morali slediti. Po dveh tednih po preboju so dosegli reko Pivo, kjer se je brezglavi beg preganjanih končno ustavil. Porušili so vse mostove čez reko in zasledovalcem ni kazalo drugega, kot da se tu zaradi

prihajajoče zime vkopljejo. Le dan hoda jih je še ločil od Benetk ...

Pozimi in spomladi so imeli Italijani dovolj časa za pripravo obrambe, pri čemer so jim precej pomagali njihovi zavezniki. Do zgodnjega poletja, ko se je avstro-ogrška ofenziva po ukazu ambicioznih generalov nadaljevala, se je razmerje moči že bistveno spremenilo. Po nekaj dneh so morali zaradi velikih žrtev odnehati. Bili so tudi brez vsake volje, med vojaki se je širil nemir, dogajala so se številna dezertstva in kar je bil bistveni vzrok za zasuk situacije – domača monarhija je razpadala po vseh šivih.

Jeseni niso bili več niti senca zmagovalcev, podobnim tistim, ki so oktobra 1917 Italijane stresli iz hlač in jih pretepene porinili preko Furlanije in čez polovico Benečije. Na samo obletnico preboja, 24. oktobra 1918, je prerajena italijanska armada skupaj z zavezniki

krenila nad napadalce, ki so še vedno čepeli na levem bregu Piave. Pisma od doma so jih medtem popolnoma dotolkla. Monarhije, za katero so krvaveli štiri leta, ni bilo več. 29. oktobra je bila razglašena Država Slovencev, Hrvatov in Srbov. Že dan prej so v Pragi razglasili Češkoslovaško, nekaj dni za tem se je odcepila tudi Madžarska, poleg Avstrije edina državotvorna dežela monarhije. To jih je zlomilo. Za koga naj še vztrajajo in držijo glavo na tnalu?

Beg domov

Vojaki so se masovno uprli in Nagode se je že kmalu skupaj z vso razsuto vojsko umikal proti vzhodu. Vloge so se zamenjale in sedaj so bežali oni. Popolnoma neorganizirani so na poti kot razbojniki plenili za preživetje in mnogi tudi za lastno korist. Bežali so pred ujetništvom, a mnogim ni uspelo.

Po nekaj tednih brezglavega tavanja proti domu, ko jih je bilo za vsakim krajem in za vsakim križiščem manj, se je Nagode vračal v domačo vas popolnoma sam. Ni bil več tak kot prej, a bil je vsaj živ in večina življenja je bila še vedno pred njim.

Pred Razdrtim je zadnjič zgrabil puško. Pomeril je na srno, ki se je pasla ob cesti. Dolgo je meril, nato pa mu je šinilo v glavo, da je vojne konec in da mora življenje ponovno pridobiti veljavo. Spustil je svojo zvesto *manliherico*⁶ in jo skupaj z neizstreljenim nabojem odvrge v obcestni jarek, kjer jo je prekrilo mehko blato. Nato je izpraznil še vse žepe in nahrbtnik ter se tako znebil vojaške navlake, ki sedaj ni več sodila v njegovo življenje.

Tistega večera se je vojak Nagode vrnil v rodno vas blizu Postojne. Srečno je ubežal italijanskim zasledovalcem, a Italija je vseeno prišla za njim. S podpisom pogodbe v Rapallu, 12. novembra 1920, so Italijani prejeli obljubljeno plačilo zaveznikov in nato za dvajset let zasedli tretjino njegove domovine, vključno z njegovo vasjo. ●

Viri:

Vasja Klavara: *Koraki skozi meglo*. Mohorjeva družba Celovec, 1994.

Tomaž Budkovič: *Bohinj 1914-1918*. Mohorjeva družba Celovec, 1999.

Vasja Klavara: *Škabrijel. Soška fronta 1917*. Mohorjeva družba Celovec, 2011.

Marko Štepec: *Vojne fotografije 1914-1918*. Defensor, 2008.

⁶ Repetirka Steyr-Mannlicher je bila klasična oborožitev avstro-ogrskih vojakov.